

המרת קונפליקט בדילמה השיטה החינוכית של מדרשת אדם

ד"ר אוקי מרושק קלארמן

במדרשת אדם פותחה שיטה ייחודית לחינוך לדמוקרטיה, הנקראת **"המרת קונפליקט בדילמה"**. השיטה נלמדת ומיושמת במסגרת סדנאות מונחות המשלבות לימוד עיוני בתהליך קבוצתי-התנסותי. המטרה העיקרית של השיטה היא לקדם את **ההכרה הפעילה בזכות השווה של כל אדם, כל קבוצה תרבותית וכל עם לחירות**. הכרה זו פירושה שוויון ערך האדם על היבטי זהותו השונים.

הזולת, לפיכך, איננו אמצעי להשגת מטרותינו אלא הוא אדם אוטונומי, בעל רצונות ומטרות לגיטימיות משל עצמו (בלשון פילוסופית, הזולת הוא סובייקט ולא אובייקט). הוא או היא שייכים לקבוצות תרבותיות ולאומיות שונות ואף לקבוצת מגדר ייחודית. לפי גישה זו, המוסדות הדמוקרטיים הם אמצעי למימוש ההכרה בזכות השווה של כל אדם לחירות, ויש לבחון אותם ולבקרם על פי תרומתם להשגתה.

מטרות מרכזיות נוספות של שיטת מדרשת אדם הן **חינוך לסובלנות ולרציונליות ופיתוח עמדה יוצרת במפגש עם בעיות חברתיות**. מטרות אלו הן בעלות חשיבות כשלעצמן, אך חשיבותן נובעת גם מכך שהן מהוות תנאי למימוש הזכות השווה לחירות של כל אדם. סובלנות היא היכולת לקבל את זכותו של האחר לחשוב ולפעול, בעיקר כאשר מחשבותיו ופעולותיו אינן מוסכמות עלינו. רציונליות היא היכולת להעמיד במבחן הביקורת את העמדות הנידונות בכלל, ואת העמדות של עצמנו ושל קבוצת השייכות שלנו. שני המושגים קרובים זה לזה: בשני המקרים עלינו לקבל את העמדה שאיננו מסכימים עמה ולדחות את העמדה בה אנו מחזיקים. בעוד שסובלנות מחייבת אותנו להתגבר על הקושי לקבל את השונות של מי שמולנו, רציונליות מחייבת אותנו שלא לקבל כמובן מאליו את עמדתנו שלנו. כאשר הכלים העומדים לרשותנו לצורך עיון בסוגיות שנויות במחלוקת הם השכנוע והבחירה, מתעורר קושי גדול לקבל את עמדת הזולת ולבחון בצורה ביקורתית את העמדה שלנו.

החירות מזוהה על פי רוב עם תהליך בחירה בין חלופות שונות. ואילו אנו מבקשים לראות את החירות כבאה לידי ביטוי לעיתים בתהליך הבחירה ולעיתים בביטול הצורך בבחירה בין חלופות, כדי שתוכלנה כולן להתממש.

בנוסף לכך, הצורך לבחור עשוי לגרום לנו לבלבל בין מטרות להן אנו מתנגדים עקרונית ובין מטרות להן אנו מתנגדים במצב נתון. דוגמא לכך היא מצב בו חופש הביטוי עומד בניגוד לזכות לביטחון. במקרה זה שתי הזכויות חשובות וראוי לממשן במלואן. הבעיה היא, שכאשר אנו נאלצים לבחור ביניהן בהינתן מצב או דילמה מסוימים, אנו נוטים לייחס ערך שלילי לזכות עליה ויתרנו ואף נוטים לפתח עוינות כלפי אלו הדוגלים בה. שלילת אחת החלופות, הנובעת מהכרח

שלנו לבחור בתנאים מסוימים באחת מהן, מצמצמת את הסובלנות שלנו כלפי הזולת וגורמת לנו לדחות בתודעתנו חלופות ראויות וחשובות.

התהליך החינוכי המיושם בסדנאות מדרשת אדם מקדם את המודעות להבחנה בין חלופות שליליות לחלופות חיוביות, שאת מימושן אנו דוחים לעת עתה. תהליך זה, של "השבת חלופות ראויות הביתה", קשור קשר הדוק לתהליך שמטרתו לפתח את יכולתנו לקבל את זכויותיו של הזולת המתנגד לנו, ולבחון את עצמנו. כאשר נבין שהחלופה שהציע הזולת אינה שלילית, ואנו מייחסים לה ערך שלילי בגלל התנאים המחייבים בחירה, אנו עוברים ממצב של עוינות ותחרות לשותפות במציאת פתרון. הפעילות החינוכית של מדרשת אדם מסייעת להבחין בין סוגי החלופות הנידונות (הבחנה בין טוב לרע והבחנה בין שתי חלופות ראויות) ומפתחת התייחסות חדשה לחלופות מן הסוג השני.

כדי לטפל בגורמים להתפתחות יחס בלתי סובלני ולקושי להכיר בזכויות השוות של כל אדם כתוצאה מהם, המשתתפים לומדים להפוך אופוזיציה ממשית לעצמם. כלומר, הם לומדים להבין שיש מקרים בהם החלופה שהתנגדו לה חשובה אף היא, ובעצם גם הם היו רוצים לממש אותה, בדיוק כמו "יריביהם". הכרה זו מקדמת את יכולתם לקבל את עמדת יריביהם ואת זכויותיהם. המשתתפים בסדנאות לומדים "להסיר את מכשול הבחירה"; מכשול זה גורם להם לשלול חלופות מסוימות על ידי יצירה של מצב חדש, שימנע את הצורך לוותר על אחת מהן. אם אין אפשרות למנוע את הבחירה באחת הזכויות החשובות ולממש את שתיהן, מחפשים אחר **פתרון הוגן אחר**. תהליך זה, הקרוי "**המרת קונפליקט בדילמה**", מתקיים בסדנאות מונחות **בנות 20 משתתפים לכל היותר**, באמצעות הפעלות, משחקים ודיונים פתוחים על אחד **ממושגי היסוד של הרעיון הדמוקרטי**. ההתבוננות בעיקרון הדמוקרטי במהלך הסדנא מתקיימת מנקודות מבט אישיות וקבוצתיות, בשלושה שלבים:

- א. **בירור עמדות ויצירת מודעות לקונפליקטים הקיימים בין המשתתפים בסדנה.**
- ב. **המרה של קונפליקט בדילמה** – תהליך בו הופכים כל משתתף או קבוצת שייכות להיות אופוזיציה ממשית לעצמם (ולפיכך מזדהים עם מתנגדיהם, בוחנים את עמדותיהם בצורה ביקורתית ומאתרים את נקודות הזכות בעמדות יריביהם).
- ג. **מציאת פתרונות יצירתיים לדילמות** שהתעוררו אצל המשתתפים – ובחינתם כפתרונות אפשריים למימוש מרבי של זכויות היחיד והקבוצה ולפתרון קונפליקטים שנוצרו בין חברי הקבוצה בשלב הראשון.

שלב א': בירור עמדות ויצירת מודעות לקונפליקטים הקיימים בין המשתתפים

היעדר קונפליקט בקבוצה בין היחידים או בין תתי-הקבוצות המצויות בה, יכול להיות תוצאה של חיים מתוך כבוד הדדי ושמירה על זכויות השותפים, אך הוא גם יכול לבטא דיכוי מתמשך אשר גורם לחלשים בקבוצה להימנע מלהביע את רצונותיהם וזכויותיהם. לעתים הדיכוי כה חריף, שלא קיימת אפילו מודעות לרצונות אלו, לא כל שכן לאפשרות לממשם. בתהליך החינוכי בסדנאות מדרשת אדם נעשה מעבר מונחה ממצב של היעדר מודעות לזכויות, למאבק עליהן, וכן נעשה מעבר מן המאבק על הזכויות להבנת המורכבות של הקונפליקט ולמציאת דרכי פתרון המאפשרות לכבד את הזכויות של כולם.

בשלב הראשון של הסדנאות, המשתתפים נוטלים חלק בתרגיל מובנה בו הם נדרשים להתייחס לסוגיה שנויה במחלוקת מתחום לימודי הדמוקרטיה. לדוגמה, הם מתבקשים לבחון האם יש לפרסם בעיתונות שמות של חשודים במעשה פשע.

תחילה, המשתתפים מבטאים את דעתם בסוגיה. לאחר מכן, כשהם פוגשים בחברים המבטאים עמדה שונה משלהם, הם חשים כי עליהם להצדיק בפני עצמם את העמדה בה בחרו ולכן צריכים לשכנע את האחרים בנכונות עמדתם. הם נכנסים לתהליך שכנוע בטרם ביררו את עמדתם ואת עמדת חבריהם באופן שקול. תהליך השכנוע מוביל, באופן טבעי, להיווצרותו של קונפליקט.

לתהליך השכנוע חסרונות רבים, אך יש לו גם יתרונות. הרצון לשכנע את הזולת גורם למשכנע למצוא טיעונים רבים מאוד להצדקת עמדתו. המשכנע נוטה לחשוף צד אחד בוויכוח בצורה הטובה ביותר מבחינתו. חשיפה זו תוכל לתרום לשיקול הדעת בהמשך.

השלב בו המשתתפים בדיון מנסים לשכנע זה את זה, בהינתן תהליך הנחיה נכון, מאפשר מתן לגיטימציה לעמדות של משתתפים בחדר שקודם לכן לא ניתנה להם ההזדמנות להשמיע את עמדתם. בשלב זה, המשתתפים עדיין מתקשים להקשיב לעמדות המתנגדים להם, אך נתקלים באפשרות – לעתים חדשה מבחינתם – של לגיטימציה אותה מעניקה הסמכות (המנחה) גם לעמדותיהם של ה"חלשים" בקבוצה.

שלב הקונפליקט גם מסייע למשתתפים לבטא רגשות קשים ועוינים ומאפשר להם להבין את מסגרת החשיבה שלהם. בהנחיה נכונה, בה יחשפו המשתתפים את הנחות היסוד של עמדותיהם, ניתן יהיה בשלב מאוחר יותר לשפר את יכולתם להבין את הסיטואציה בצורה מורכבת יותר.

הנקודות העיקריות בשלב הראשון:

- המשתתפים מקיימים דיון בסוגיה שנויה במחלוקת מתחום הדמוקרטיה.
- המשתתפים נכנסים לתהליך של שכנוע הדדי ונוצר קונפליקט בסוגיה הנידונה.
- ההנחיה מאפשרת למשתתפים לבטא את עמדותיהם; הקפדה על זכותם השווה של המשתתפים לקחת חלק בוויכוח, אך אינה דורשת מהם לרסן את התבטאויותיהם (מלבד במקרים קיצוניים). ביטוי הרגשות בשלב זה יאפשר להם בהמשך לשקול בצורה רגועה יותר את הדברים.
- ההנחיה מאפשרת לתהליכים החברתיים בקבוצה להתרחש כמעט ללא התערבות, כדי שיוכלו לשמש חומרים לעבודה בהמשך.
- ההנחיה מסייעת לקבוצה לנסח את העמדות השנויות במחלוקת שעלו בדיון.
- ההנחיה משקפת לקבוצה את תוצאות הדיון שהתבסס על הניסיון לשכנע. היא בוחנת עם המשתתפים באיזו מידה שונתה עמדתם, ובאיזו מידה הם רואים עתה, ביתר הצלחה, את החסרונות של עמדתם ואת היתרונות בעמדת זולתם. שיקוף זה משיב למשתתפים את ההכרה בכך שביסוס היחסים בחדר על הקונפליקט אינו מאפשר להם לראות את נקודות החולשה בעמדתם, ואת האפשרות למצוא פתרונות ראויים לקונפליקט עם זולתם. מטרות אלו יושגו באמצעות שני השלבים הבאים:

שלב ב': המרה של קונפליקט בדילמה

המרה של קונפליקט בדילמה פירושה הפיכת קונפליקט בין שני אנשים (או בין שתי קבוצות), החלוקים בדעתם בנושא הקשור בזכויות האדם, לקונפליקט פנימי בין אדם לבין עצמו. לאחר מכן, ממירים את הקונפליקט הפנימי בסיטואציה רגשית ומחשבתית המביעה אהדה לשתי העמדות השנויות במחלוקת, או השוללת אותן. יחס האהדה המתפתח לשתי העמדות מקשה על

המשתתפים לבחור בעמדה מועדפת, ומעורר אצלם רצון למצוא דרך שתאפשר לשתי העמדות להתקיים זו בצד זו.

המרה של קונפליקט בדילמה היא תהליך בו מנחה הסדנה מזמנ/ת למשתתפים מצבים הגורמים להם להפוך אופוזיציה ממשית לעצמם (בניגוד לאופוזיציה מדומה, הנוצרת במשחקי תפקידים). כאשר המשתתפים הופכים אופוזיציה ממשית לעצמם הם רואים באופן חדש גם את הנושא הנידון וגם את חבריהם לחדר, עמם היו שרויים במחלוקת. האהדה שהם מפתחים כלפי העמדה לה התנגדו, מסייעת להם למצוא פתרונות חדשים לקונפליקט.

יש לזכור כי המרה של קונפליקט בדילמה היא אמצעי חינוכי שנועד לקדם סובלנות והכרה בזכויות הזולת. עם זאת, חשוב להדגיש שאמצעי זה, כמו כל אמצעי חינוכי, מוגבל למצבים מסוימים. חשיבותו מתבטאת במיוחד במצבים בהם הסיבה לחוסר הסובלנות היא קונפליקט שמקורו בהכרח לבחור בין שתי חלופות ראויות (בדרך כלל בין שתי זכויות מתנגשות) ובוויכוח המתנהל סביב השאלה על איזו חלופה יש לוותר. במצבים בהם מדובר בקונפליקט מובהק בין עמדות שליליות לעמדות חיוביות, ראוי לקדם את הסובלנות ואת ההכרה בזכויות באמצעות כלים אחרים (לדוגמה: אין ליצור דילמה בין עמדה גזענית לעמדה דמוקרטית).

מטרות ההמרה של הקונפליקט בדילמה הן:

א. לקדם את ההבנה של המחלוקת ושל העמדות השונות באופן מורכב ככל האפשר (המשתתפים יוכלו לבחון את הנושא מפרספקטיבות חדשות שאינן מוגבלות על ידי עמדתם כפי שהוצגה בוויכוח הראשוני).

ב. לפתח הכרה בזכות השווה של הזולת לחירות (המשתתפים יפתחו הכרה בזכויות הזולת מתוך הבנה שהם אינם מתנגדים להן אלא שפיתחו יחס עוין כלפיהן בשל הצורך שלהם לבחור באחת הזכויות).

ג. ליצור מוטיבציה למציאת פתרון למחלוקת, שישמור על זכויות כל הצדדים באופן המרבי.

כיצד ממירים קונפליקט בדילמה?

להבהרת העיקרון, מוצגות שלוש דרכים עיקריות להמרת קונפליקט בדילמה:

1. **יצירת מפגש בין תהליך לתוכן** – כמתואר לעיל, בסדנאות מדרשת אדם המשתתפים מתמודדים עם המושגים המרכזיים הקשורים בחיים הדמוקרטיים. לאחר פעילות חווייתית או עיונית, מתקיים דיון עם המשתתפים בסוגיה דמוקרטית שנויה במחלוקת אליה הם מתייחסים בשתי דרכים: בדרך מילולית ובדרך התנהגותית. המרת הקונפליקט בדילמה מבוססת על המפגש בין התהליך הקבוצתי לתוכן הנלמד. על המנחים ללמוד לאתר את ההתנהגויות בקבוצה הקשורות בנושא הנידון, כדי שיוכלו להשתמש בהן לצורך המרת קונפליקט בדילמה.

2. **יצירת מפגש בין דיון עקרוני מופשט לדיון בסוגיה ספציפית** – יצירת מפגש של המשתתפים בסדנה בין עמדתם העקרונית בשאלה הנידונה לעמדה אותה הם מבטאים, כאשר ניתנת להם דוגמה קונקרטית של יישום עיקרון זה בחייהם. קיימת סבירות גבוהה לכך שכאשר תינתנה דוגמאות ספציפיות של מימוש העיקרון המופשט, תפחת ההחלטיות שתאפיין את הוויכוח בשלב בו הדיון הוא עקרוני. גם כאן, כמו בצורות ההמרה הקודמות של הקונפליקט בדילמה, מטרת ההנחיה אינה להטיף מוסר למשתתפים על חוסר עקביות בעמדותיהם אלא לנסות לנצל לקידום ההבנה של מורכבות הנושא. זאת בכדי לבחון, יחד איתם, על אילו זכויות הם מגנים כשהם מביעים את דעתם. גם במקרה זה, ההנחיה תשתמש

בניגודים הפנימיים המתעוררים אצל המשתתפים והמשתתפים בעמדותיהם כדי לשנות את האינטראקציה ביניהם, וכדי ליצור מוטיבציה למציאת פתרונות חדשים לסוגיה.

3. יצירת מצב של ניגוד אינטרסים בין כל משתתף לבין עצמו – בדרך זו ההנחיה מתמקדת בחיפוש דוגמאות למצבים בהם אנשים נמצאים בכפל תפקידים, הגורם להם להימצא בניגוד אינטרסים עם עצמם. ניגוד האינטרסים צריך להיות משמעותי לנושא הנידון בסדנה. ניגוד האינטרסים נתפס כמפתח לשיקול דעת רציונלי (בניגוד למקובל בחשיבה ה"דמוקרטית"), שכן הוא מאפשר ליחיד, המשתתף בדיון, לראות את הדברים מזוויות שונות והפוכות.

הנקודות המרכזיות בשלב השני:

- המנחה מעלה סוגיה שנויה במחלוקת בנושא מתחום החינוך לדמוקרטיה.
- ההנחיה מאפשרת למשתתפים לבטא את המחלוקת השוררת ביניהם בנושא הנידון.
- המנחה מעלה את השאלות הגורמות למשתתפים להיות בניגוד אינטרסים עם עצמם.
- ההנחיה מבקשת מהמשתתפים להתחבר בצורה אותנטית לעמדות הסותרות של עצמם, כלומר להתחבר לעמדות אלו מבחינה רגשית ומבחינה אינטלקטואלית.
- ההנחיה חושפת בפני המשתתפים את השונות שעלתה בשלב הקונפליקט בין עמדותיהם ואת הדמיון בטיעוניהם לאחר שהקונפליקט הומר בדילמה.
- ההנחיה מצביעה על הזכויות אותן ביקשו לממש בעלי העמדות המנוגדות ומפנה את המשתתפים לאפשרות למצוא דרך חדשה לקיימן יחד.
- ההנחיה מסייעת למשתתפים להבין שהימנעות ממציאת פתרון גורמת להם, כמו גם ליריביהם, לוותר על מימוש זכויות החשובות גם להם.

שלב ג': מציאת פתרונות יצירתיים לדילמות שהתעוררו אצל המשתתפים באמצעות שיטות לפתרון סכסוכים

עלינו לבחון עתה בצורה בהירה יותר את השאלות הבאות:

- כיצד ניתן להשתמש בשיטות לפתרון סכסוכים כדי להתמודד עם הדילמות בקבוצה?
 - כיצד ישמשו פתרונות אלו לביטול הקונפליקט שעלה בשלב הראשון של הסדנה?
- כפי שציינו, המטרה החינוכית בסדנאות מדרשת אדם היא לקדם את ההכרה בזכות השווה לחירות של כל אדם. פירושה של הכרה זו הוא כי היחידים רואים את עצמם ואת זולתם באופן שווה, ומעניקים יחס שווה לזכויות של שניהם.
- תהליך ההמרה של הקונפליקט בדילמה אמור לסייע ליצירת מצב בו יקשה על המשתתפים בסדנה להעדיף זכות אחת מבין מספר זכויות לגיטימיות, כשיש התנגשות ביניהן. פיתוח מצב בו מתעורר קושי לבחור בין חלופות ראויות הוא חשוב, משום שבהנחיה נכונה יתעורר אצל המשתתפים רצון שלא לוותר על אף חלופה ולקיים את שתיהן (גם את מה שנראה היה בשלב הקונפליקט כזכות החשובה לנו, וגם את מה שנראה היה כזכות החשובה לזולת).
- לאחר שהצלחנו לעורר אצל המשתתפים את הרצון לקיים את שתי הזכויות, נותרה בידינו המשימה לתת בידיהם את הכלים שיאפשרו לשתי הזכויות להתקיים זו בצד זו. השיטות לפתרון סכסוכים הרווחות כיום בעולם, עשויות להוות מאגר כלים כזה.
- הדוגמה שלהלן, העוסקת בשוויון בין המינים, תבהיר את הרעיון:

נשים רבות מתבקשות להכריע אם להתמסר לגידול ילדיהן או אם להקדיש את זמנן לקידום הקריירה שלהן, ומתלבטות בשאלה מהו הדבר הנכון לעשות. הן חשות בנות חורין כאשר ניתנת להן האפשרות לבחור בין החלופות, או כאשר תוכן הבחירה אינו נכפה עליהן על ידי בעליהן או על ידי גורמים אחרים. אלא שלמעשה, ההפך הוא הנכון: הצורך לבחור מבהיר עד כמה אינן בנות חורין, וזאת מכמה טעמים: ראשית, אם היו יכולות לעשות את שני הדברים גם יחד, היו חופשיות יותר. שנית, חשוב לתת את הדעת על כך שיש קבוצות בחברה שאינן נאלצות לבחור בין חלופות כגון אלו (ובדוגמה הנוכחית: קבוצת הגברים). כלומר, שהבחירה בין החלופות אינה האפשרות היחידה. יותר משמתן הבחירה בידי הנשים לבחור בין החלופות מעיד על כך שהן חופשיות, הוא מעיד על כך שקיים חוסר שוויון חברתי בין נשים לגברים.

לפיכך, מבחינה חינוכית, הניסיון להעמיד בסדנה את האפשרות לבחור בחירה רציונלית בין החלופות על ידי ציון חסרונותיה ויתרונותיה של כל עמדה בעייתי ביותר. חשוב יותר (במידה ואנו רוצים לקדם זכויות שוות בין נשים לגברים) שהנשים תתעקשנה לא לבחור בין החלופות, אלא תמצאנה את הדרכים האישיות והחברתיות כדי לאפשר לעצמן, כמו לגברים, למצות את שתי האפשרויות. לא בחירה נדרשת כאן כי אם יצירה חברתית שתבטל את הכורח לבחור בין החלופות (למשל, קיום מסגרת חינוכית של מעונות יום שתבטיח טיפול הולם בילדים ותאפשר לנשים ולגברים לקדם את הקריירה שלהם).

בדוגמה זו, בשלב הראשון התקיים ויכוח בין הנשים המעדיפות להתמסר לגידול ילדים על פני פיתוח קריירה ובין נשים אחרות, שהציגו עמדה הפוכה. בשלב השני, אחרי תהליך ההמרה של הקונפליקט בדילמה, יכלו הנשים להודות שאילולא הייתה התנגשות בין החלופות, היו שמחות לממש את שתיהן. נותרה השאלה כיצד ניתן לבטל את ההתנגשות ביניהן – ובדרך זו את המחלוקת בין המשתתפות. הפתרון האפשרי הוא שיש לפעול פוליטית לקיום מצב בו יהיו מעונות לילדים ברמה ראויה עד שעות אחר הצהריים.

אנו מעוניינים לברר באיזו דרך הגענו למחשבה אודות פתרון זה, וכיצד ניתן לאמץ אופן חשיבה זה במקרים דומים של ניגוד בין זכויות.

בצד הדרכים המקובלות בחיי היומיום להתמודדות עם סכסוכים: דיכוי, ויתור ופשרה, מתפתחות בעולם שיטות חדשות ושונות. כדי לעמוד על תרומתן של שיטות אלו להשגת המטרה של מימוש עקרון הזכות השווה לחירות של כל אדם, יש להבין תחילה את מגבלותיהן. כל אחת מן הדרכים להתמודדות עם סכסוכים שציינו עומדת, מבחינה לוגית, בניגוד לעקרון הזכות השווה לחירות:

- **דיכוי** – מנוגד לעקרון השוויון ולעקרון החירות.
- **ויתור** – שונה ממצב של דיכוי בכך שהמוותר פועל מתוך רצון, אך גם במצב של ויתור החירות נפגעת, ולעתים נפגע גם השוויון.
- מצב של **פשרה** אינו עומד בניגוד לעקרון השוויון, אך הוא בהחלט מגביל את החירות של הצדדים המתפשרים.

לכל הדרכים שלעיל הנחה משותפת והיא: לא ניתן להגיע לפתרון בו שני הצדדים יוכלו להשיג את רצונותיהם במלואם. הנחת יסוד זו, גם אם יש בה מידה רבה של צדק, היא בעייתית ביותר. היא גורמת לכך שלא נעשה אפילו ניסיון לחפש אחר פתרון כזה. ומאחר והניסיון למציאת פתרון מסוג זה לא נעשה, בדרך כלל הוא גם אינו נמצא.

זאת ועוד, השיטות המקובלות לפתרון סכסוכים (דיכוי, פשרה וויתור) הופכות מבחינה חינוכית מ**אמצעי למטרה**. המחנכים אינם בוחנים מתי כל אחד מהאמצעים חיוני, מתי הוא מקדם את החירות השווה ומתי הוא מעכב אותה, אלא ממליצים עליהם כעל ערכים העומדים בפני עצמם.

לסיום, נדגיש כי בסדנאות מדרשת אדם מלמדים את השיטות לפתרון סכסוכים בעיקר כדי למצוא פתרון למימוש רצונות וזכויות לגיטימיים ומנוגדים. רק כאשר אפשרות זו אינה ישימה, ממליצים בפני המשתתפים לפנות לדרכים חלופיות.

אחת השיטות של מדרשת אדם לפתרון סכסוכים נקראת - **"עמדות, צרכים, זכויות והוגנות"**. נקודת המוצא של השיטה היא - שהפתרונות יהיו מושתתים על ההכרה בזכויות השוות של כל הצדדים בסכסוך. בשיטה זו מושם דגש על שלב של בדיקת הוגנות הפתרונות. פתרונות הוגנים לקונפליקטים משמעם, פתרונות המכירים בצורך למימוש מירבי או מלא של זכויות המעורבים, לשמירה על יחסים שוויוניים ביניהם ולקבלתם את והסכמתם לפתרונות המוצעים.

התהליך המשמעותי בשיטה זו הוא המעבר של המשתתפים מוויכוח על עמדותיהם לתהליך של איתור הצרכים שבעטיים הם מחזיקים בעמדות אלו. כלומר, לשנות את הדיאלוג הקיים בין הצדדים, המבוסס על הצגת עמדות ועל ניסיון שבנוע, ולהחליפו בדיאלוג המבוסס על ניסיון למצוא פתרון משותף. המעבר מוויכוח על עמדות להצגת הצרכים והמטרות העומדים ביסודם חשוב משום שהוא יוצר אצל המשתתפים מודעות לצורכיהם ולצורכי הזולת ומשום שהוא מקל על מציאת פתרונות חדשים לקונפליקט או לדילמה הנידונים.

על השיטה החינוכית של מדרשת אדם "המרת קונפליקט בדילמה" ועל השיטות לפתרון סכסוכים ולהתמודדות עם סתירה בין זכויות שפוחחו ע"י ד"ר אוקי מרושק-קלארמן ויושמו במדרשת אדם, ניתן ללמוד בספרים:

התהליך החינוכי בסדנאות מדרשת אדם, מאת: אוקי מרושק-קלארמן, הוצאת: אדם המדרשה לדמוקרטיה ולשלום, 1999.

חינוך לשלום בין שווים: ללא פשרות וללא ויתורים, שיטות לפתרון סכסוכים, מאת: אוקי מרושק-קלארמן, הוצאת אדם המדרשה לדמוקרטיה ולשלום, 1995.